

Anna Żebrowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań /

Adam Mickiewicz University in Poznań

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2551-3753>

e-mail: zanna@amu.edu.pl

Język polski na Komarowszczyźnie: przeszłość, terażniejszość, przyszłość (wnioski z badań terenowych w rejonie miadziolskim obwodu mińskiego na Białorusi)

Polish language in the Komarow region: past, present, future (conclusions from field research in the Myadzyel district of the Minsk region, Belarus)

Польская мова на Камароўшчызне¹: мінулае, сучаснасць, будучыня (вынікі палявых даследаванняў у Мядзельскім раёне Мінскай вобласці ў Беларусі)

Język polski na ziemiach wschodnich od dawna był przedmiotem zainteresowania wielu badaczy zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami. Jeszcze przed II wojną światową ukazały się prace o gwarach polskich mieszkańców miasteczek i wsi na Litwie i Białorusi. Wśród nich *Słownik gwar polskich* Jana Karłowicza [Karłowicz 1900–1911] oraz *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan* [Karłowicz 1984]. Ostatnia pozycja została przygotowana do druku przez Elżbietę Smułkową i opublikowana w 1984 roku w czasopiśmie „*Studia nad polszczyzną kresową*”. Przed wojną ukazały się również prace Kazimierza Nitscha [Nitsch 1925] i Heleny Szejkwowskiej [Szejkwowska 1929/1996, 1929a/1996a, 1934/1996b], których dociekania naukowe były poświęcone tejże problematyce. Badaniami nad językiem polskim na Wileńszczyźnie zajmowała się również Halina Turska. W ich rezultacie powstała obszerna praca pt. *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie* zachowana w dużych fragmentach i ponownie opublikowana w 1982 roku [Turska 1939/1982] oraz *Język polski na Wileńszczyźnie* [Turska 1930/1983].

---

¹ Zapis “Камароўшчызна” z formantem *-izma* (zamiast białoruskiej formy “Камароўшчына” został zachowany zgodnie z wariantem funkcjonującym wśród mieszkańców badanego obszaru.

Wiele prac, w których centrum zainteresowania znalazła się polszczyzna kresowa, zostało wydanych w okresie powojennym. Ukazały się opracowania dotyczące zarówno gwar północnokresowych [Tekielski 1982, 1983; Zdaniukiewicz 1969, 1972; Sawaniewska-Mochowa 1979, 1982], jak i teksty pochodzące od rozmówców z różnych okolic ówczesnej Wileńszczyzny [Reichan 1982; Sawaniewska-Mochowa 1984; Tekielski 1981; Веренич 1986; Крыповец 1991]. Istotne znaczenie dla rozwoju badań nad polszczyzną północnokresową miała publikacja dwutomowego zbioru *Polskije gowory w SSSR* (1973), który był owocem pracy zespołu badawczego przy Instytucie Językoznawstwa im. Jakuba Kołasa Białoruskiej Akademii Nauk pod kierownictwem Wiaczesława Werenicza. Prace polskich i zagranicznych badaczy oraz przedruki dawnych pozycji od 1982 były publikowane we wspomnianej już serii wydawniczej "Studia nad polszczyzną kresową" pod redakcją Janusza Riegera i W. Werenicza, a następnie tylko J. Riegera (1982–1991, 1992, 1995–2001) oraz od roku 1996 w nowej serii "Język polski dawnych Kresów Wschodnich" (1996–2012).

Rozpad Związku Radzieckiego przyczynił się do licznych prac naukowych, które były intensywnie prowadzone przez polskich badaczy. Polszczyznę kresową badano zarówno w tekstach literackich, rękopisach [Smolińska 1983; Pihan-Kijasowa 1992, 1999], jak i w aspekcie jej rozwoju historycznego [Bednarczuk 1992, 1994]. Znaczącymi pracami z tego okresu poświęconymi językowi polskiemu na ziemiach ZSSR są publikacje Irydy Grek-Pabisowej [Grek-Pabisowa 1992], Ireny Maryniakowej [Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1992], Zofii Kurzowej [Kurzowa 1990, 1993], E. Smułkowej [1990, 1992], która w swoich artykułach poruszała językowe problemy pogranicza polsko-białorusko-litewskiego, i wielu innych uznanych badaczy w Polsce i za granicą. Odwołując się do problematyki języka polskiego na dawnych terenach Związku Radzieckiego wymieniłam zaledwie kilka nazwisk badaczy tego zagadnienia. Szczegółowa bibliografia prac poświęconych polszczyźnie północnokresowej została przygotowana przez Z. Sawaniewską-Mochową [Sawaniewska-Mochowa 1991, 1995].

W późniejszych latach także powstał szereg autorskich i współautorskich istotnych z punktu widzenia językoznawstwa prac takich wybitnych sławistów, jak: I. Grek-Pabisowa, Kwiryna Handke, I. Maryniakowa, Anna Zielińska, Małgorzata Ostrówka [zob. Maryniakowa, Grek-Pabisowa, Zielińska 1996; Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1997; Grek-Pabisowa, Handke, Ostrówka, Zielińska 1998; Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1999]. Bardzo ważną rolę dla rozwoju badań nad polszczyzną północnokresową odegrały publikacje *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona* [Grek-Pabisowa, Ostrówka, Biesiadowska-Magdżiarz 2008] oraz *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna pisana* [Grek-Pabisowa, Ostrówka, Biesiadowska-Magdżiarz 2008a], a także

monografia I. Grek-Pabisowej *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka* [Grek-Pabisowa 2002]. Od 2017 roku na stronie internetowego repozytorium tekstów slawistycznych Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie (iReteslav) można zapoznać się z publikacją I. Grek-Pabisowej *Polskie wyspy gwarowe z przełomu XIX i XX wieku na Białorusi. Gwary późnego osadnictwa na Polesiu, Witebszczyźnie i Mohylewsczyźnie* [Grek-Pabisowa 2017] oraz z preprint *Słownika współczesnej mówionej polszczyzny północnokresowej*, którego autorami są I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka i Mirosław Jankowiak [Grek-Pabisowa, Ostrówka, Jankowiak 2017].

Pomimo trwających na przestrzeni dziesięcioleci badań nad polszczyzną północnokresową nie ustaje ona być źródłem zainteresowania językoznawców, także współczesnych. Warto odwołać się w tym miejscu do: badań A. Zielińskiej [Zielińska 2002] czy Haliny Karaś [Karaś 2001, 2002], poświęconych polszczyźnie kowieńskiej; wspólnych eksploracji terenowych i archiwalnych Z. Sawaniewskiej-Mochowej i A. Zielińskiej, które zaowocowały inspirującą książką *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej* (2007); eksploracji naukowych E. Smułkowej [Smułkowa 2002] oraz zespołu wybitnej badaczki pogranicza, którego rezultatem współpracy jest znaczący dla specjalistów wielu dyscyplin zbiór artykułów *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej* (2007) oraz dwutomowa publikacja poświęcona polsko-białorusko-litewskiemu pograniczu językowemu – *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność* (2009, 2011)¹. Nie tylko polszczyzna brasławska była źródłem inspiracji dla polskich badaczy, powstały bowiem prace o polszczyźnie nowogródzkiej [Lewaszkiwicz 2017], grodzieńskiej [Konczewska 2015, 2016, 2017, 2021] czy woronowskiej [Kozłowska-Doda 2013, 2015, 2021; Kazłouskaja-Doda 2005, 2008, 2012, 2014²].

Bogata literatura³ o polszczyźnie kresowej, którą dzisiaj dysponujemy, wymaga oddzielnej uwagi i osobnego artykułu. Tu chciałam jedynie pokazać i zaznaczyć długą tradycję badań nad tym zagadnieniem oraz szerokość tematyczną obejmującą język, kulturę i tożsamość Polaków na Litwie i Białorusi. Pragnę także podkreślić, że niezależnie od ilości publikacji oraz zakresu materiału badawczego pozostają jeszcze miejsca, do których nie dotarli badacze polszczyzny kresowej i szerzej pogranicza. Często są to niewielkie miejscowości, położone z dala od aglomeracji miejskich, których mieszkańcy są pozbawieni możliwości nie tylko kształcenia się w języku polskim, ale

¹ Warto wspomnieć, iż Brasławszczyzna znalazła się w obrębie zainteresowań także innych badaczy, np. Feliksa Czyżewskiego [1995], Janusza Riegera [2014].

² Przywołałam wybrane prace J. Kozłowskiej-Dody poświęcone polszczyźnie rejonu woronowskiego, pełny ich spis można znaleźć w najnowszej monografii badaczki *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi* [2021].

³ W tym artykule zostały przywołane wybrane, bardzo istotne dla rozwoju badań nad polszczyzną północnokresową, nazwiska i pozycje.

w ogóle uczenia się podstaw języka polskiego i obcowania z kulturą polską.

Jednym z takich miejsc jest Komarowszczyzna [wieś Komarowo oraz 16 okolicznych miejscowości: Bakszty, Bohaćki, Borysy, Falewicze, Grumbienięta, Jacyny, Janukowicze, Konstantynowo (dawniej Konstantynów), Kurkule, Narejsze, Niećki, Olszewo, Siomki, Stara Wieś, Wiencewicze, Woroszyłki], która w obrębie moich zainteresowań naukowych po raz pierwszy znalazła się w 2010 roku. Znana natomiast jest mi od urodzenia, ponieważ jest to miejsce mojego dzieciństwa, moja mała ojczyzna. Urodziłam się i dorastałam w polskiej rodzinie, jakich tam jest wiele; bez możliwości pobierania nauki w języku polskim, mówienia po polsku i posiadania realnej wiedzy o Polsce. Czytać po polsku uczono nas – dzieci miejscowych Polaków – po lekcjach szkolnych, po kryjomu, a dziadkowie wraz z tradycjami i zwyczajami katolickimi przekazywali nam swoje wyobrażenie o Polsce. Doskonale pamiętam jaką rangę wówczas miał język polski (nawet jeżeli nie był on językiem komunikacji codziennej) i jaką siłą emanowało słowo „polskość”; wiem również co oznaczają one dzisiaj. Potwierdzeniem tego są przeprowadzone badania terenowe (w latach 2010–2020), liczne obserwacje, zanotowane rozmowy i nagrane wywiady z mieszkańcami Komarowszczyzny.

Regularne eksploracje naukowe pozwoliły zgromadzić bogaty i interesujący materiał zarówno językowy, jak i historyczno-kulturowy. Przeprowadziłam wywiady z ponad 100 osobami z 17 miejscowości, co w sumie dało ponad 150 godzin nagranych, a następnie rozpisanych i opracowanych narracji autobiograficznych. Wśród moich rozmówców znalazły się osoby różnych narodowości i poczuciem tożsamości narodowej (Białorusini, Polacy, kilku Rosjan i Ukraińców o uniwalentnej, biwalentnej, poliwalentnej i ambiwalentnej tożsamości narodowej¹ [por. Żebrowska 2014a; Żebrowska 2019: 66–74]; z różnym wykształceniem i wyznaniem [zob. Żebrowska 2019: 64–66]. Większość mieszkańców Komarowszczyzny podkreśla, że są Polakami, jednakże język polski znają biernie, jak mówią „pańim’ac” pańimaju, a wot yavar’yc” słaba, nim’a pr’akc’ik’i”² [BT Komarowo/ 2019³]. Dowodem tego jest to, że spośród wszystkich przeprowadzonych rozmów tylko

¹ Rodzaje identyfikacji narodowej szeroko omówione zostały przez Antoninę Kłoskowską [Kłoskowska 2005: 161–163].

² Wszystkie przywołane w artykule fragmenty wypowiedzi zostały zanotowane zgodnie ze specyfiką mówienia respondenta. Dla jej lepszego odzwierciedlenia w zapisie zastosowano dodatkowe, w stosunku do alfabetu polskiego, znaki transkrypcyjne: [ɣ] = [h], [χ] = [ch], [č] = [cz], [ʒ] = [dz], [š] = [sz], [ž] = [ż], [v] = [w], [w] = protetyczne [w]. Znakiem [u̥] oznaczono [u] niezgłoskotwórcze. Miękkosć spółgłosek oznaczono apostrofem ['] (np., [b'], [l'], [m']), natomiast miękkość spółgłosek szczelinowych i zwarto szczelinowych – apostrofem podwójnym [s''], [z''], [c''], [ʒ'']. Kropka (·), która poprzedza spółgłoskę, oznacza jej wydłużenie, np. [·c], [·l], [·n]. Łukiem dolnym [ ] zaznaczono łączenie wyrazów. Miejsce akcentu, jeżeli nie jest to akcent paroksytoniczny, oznaczono prostą kreską (˘) przed samogłoską akcentowaną.

³ Skrót **BT Komarowo/ 2019** oznacza: BT – pierwsze litery imienia i nazwiska rozmówcy, Komarowo – nazwa miejscowości, 2019 – rok nagrania.

cztery odbyły się w języku polskim. Jest to smutne świadectwo procesu „odchodzenia” języka polskiego, który jeszcze 20 lat temu znacznie częściej brzmiał w domach mieszkańców Komarowszczyzny. Podobne zjawisko, które można spotkać także w innych regionach Białorusi [np., Braślawszczyźnie, zob. Smułkowa 2011], jest procesem naturalnych zmian zachodzących pod wpływem rozmaitych czynników natury historycznej, politycznej i bardzo często niezależnej od samego człowieka.

Polszczyzna mieszkańców Komarowszczyzny stanowi niezwykle interesujące zagadnienie znajdujące się obecnie w trakcie przygotowania do oddzielnej publikacji. W tym artykule – poprzez odwołanie się do pamięci własnej oraz moich rozmówców, analizy zgromadzonego materiału, która pozwala prześledzić zachodzące zmiany względem stosunku do języka polskiego i polskości na przestrzeni ponad dwóch dziesięcioleci – chciałabym się skupić przede wszystkim na ogólnej sytuacji języka polskiego.

Komarowszczyzna¹ administracyjnie należy obecnie do rejonu miądziolskiego obwodu mińskiego. Badane miejscowości graniczą nie tylko z innymi obwodami i rejonami Białorusi (wilejskim, który także jest częścią obwodu mińskiego; rejonami postawskim i dokszyckim należącymi do rejonu witebskiego oraz ostrowieckim i smorgońskim będącymi częścią obwodu grodzieńskiego), ale również z Litwą, która dla wielu rodzin pochodzących z tego terytorium stała się ojczyzną. Przed 1939 rokiem ziemie Komarowszczyzny wchodziły w skład Rzeczypospolitej i znajdowały się w powiecie święciańskim województwa wileńskiego (gmina Świr). W różnych okresach swojego istnienia Komarowszczyzna podlegała częstym zmianom zarówno administracyjnym, jak i państwowym, a to oznacza, że również przemianom kulturowym i językowym². Charakter pograniczności – nie tylko w wymiarze przestrzennym, ale także w wymiarze wyznaniowo-kulturowo-językowym sprawił, że badany obszar stał się wyjątkowym miejscem, w którym odnajdujemy wiele interesujących dla badacza aspektów. A przemiany językowe są jednym z nich.

Sytuację języka polskiego w Komarowszczyźnie, jaka miała miejsce na wstępie prowadzenia badań terenowych i nieco wcześniej (sięgając do początku lat 90.), można w wielu aspektach przyrównać do tej, która jest przedstawiona w najnowszej książce Katarzyny Konczewskiej *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie* [Konczewska 2021]. Przywołując wiele wspomnień mieszkańców Grodzieńszczyzny, Autorka mówi o żywo funkcjonującym

---

¹ Szczegółowe dzieje badanych miejscowości zostały przedstawione w monografii *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego* [Żebrowska 2019: 40–54].

² Dokładny opis historyczny Komarowszczyzny oraz rozwoju edukacji można znaleźć w monografii *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego* [Żebrowska 2019: 40–61].

języku polskim i Polakach walczących o polskość. Przeprowadzone przeze mnie wywiady, w których większość najstarszych rozmówców (urodzonych przed drugą wojną światową) identyfikuje się z narodowością polską, żywo pamięta czasy II Rzeczypospolitej i którzy na różne sposoby pielęgnują swoją polskość, dały wiele świadectw minionych czasów i pokazały, że pomimo rozmaitych trudności wynikających z czynników niezależnych od nich, starali się pielęgnować polszczyznę i polskość. Odbywało się to przede wszystkim poprzez przekazywanie najmłodszym pokoleniom polskiej tradycji i obyczajów, w tym modlitwy w języku polskim; poprzez sąsiedzkie rozmowy, komunikację w języku polskim z księżmi czy z parafianami po mszy świętej.

Istotne znaczenie dla rozwoju każdego języka jest jego kontynuacja w kształceniu. W Komarowie i okolicznych wsiach edukacja w języku polskim skończyła się wraz z przyjściem na te tereny Armii Czerwonej. Po 1939 roku Polacy mieszkający na tym obszarze nie mieli i w dalszym ciągu nie mają możliwości nie tylko pobierać nauki w języku polskim, ale w ogóle uczyć się języka przodków oraz poznawać rzeczywistość, współczesną Polskę. Należy wyraźnie podkreślić, że dla najstarszego pokolenia – przedwojennego, ale także znacznej części powojennego, które dzisiaj też zaliczamy już do pokolenia starszego – język polski, jak i wszystko co jest związane z Polską i jej kulturą ma rangę symboliczną; a wiedza o Polsce często jest oparta na wyobrażeniach i opowiadaniach rodziców i dziadków. Po polsku, jak podkreślają mieszkańcy Komarowszczyzny, „yavaryl'i šl'aḡty. <...> šlaḡty yavaryl'i us" e pa pol'sku" [BP1 Komarowo/ 2012]. W rodzinach chłopskich lub rolników prowadzących gospodarstwa indywidualne posługiwano się gwarą choć polski język był znany w każdym domu.

Rozmav'al'i, rozmav'al'i pa_pol'sku, fšyscy, roz"ice, z"ec"i, um'el'i i pa_pol'sku, i tak teš (gwarą miejscową – A. Ż.) [LW1 Janukowicze/ 2012].

V domu rozmav'al'i po_pol'sku i po_prostu, różńe. Teras_štars"i l'už"i pam'entajo. Tam jak rozmav'ac" moža ňe tak, a zato že ja mogo rozmav'ac", bo ja baržo l'ub'itam ks"onšk'i čytac" [FT1 Komarowo/ 2012].

Polskość niezależnie od tego, czy wyraża się ona w pielęgnowaniu tradycji, czy w modlitwie i silnym związku z Kościołem katolickim, czy w mówieniu po polsku dla pokolenia urodzonego przed II wojną światową, a także jego dzieci jest równoznaczna ze świętością. Dowodem tego są niejednokrotnie powtarzane słowa, że Polska jest „świętą ziemią”, a język polski – „językiem świętym”. Na Komarowszczyźnie, gdzie jedynym łącznikiem z językiem polskim było polskie radio, telewizja Polonia, gazeta „Głos znad Niemna” oraz książki (najczęściej Biblia i modlitewniki w języku polskim) poczucie polskości, silne przywiązanie się do polskiej kultury i języka polskiego przetrwało dzięki niewidzialnej sile, mocnemu przekonaniu, że można być / czuć się Polakiem, nawet nie mówiąc po polsku. Polskość przetrwała

także dzięki wierze w słowa „Bóg, Honor, Ojczyzna”, którym nadawano to pierwotne, piękne i czyste znaczenie. Opisane podejście do języka i kultury, silna symboliczna więź z Polską i poczucie polskości mocno przejawiało się jeszcze na początku lat 2000, później charakter polskości zaczął zmierzać już w innym kierunku.

Wskutek różnorodnych procesów, do których można odnieść między innymi zmianę pokoleniową, globalizację, unifikację i wiele innych zjawisk ekonomiczno-społeczno-politycznych zaczęła gasnąć silna więź z językiem polskim i ogólnie polskością. Obecnie na badanym obszarze obserwujemy inną sytuację języka polskiego także w sferze sakralnej – ostatnim miejscu, gdzie można było go usłyszeć i nim się posłużyć. Jeżeli jeszcze pod koniec lat 90. ubiegłego wieku polszczyzna brzmiała w kościele, a czasem i w obrębie kościoła, to dzisiaj nawet te osoby, które wówczas posługiwały się językiem polskim używają miejscowej gwary. Przed tą naturalną według mnie przemianą przedwojenne pokolenie broniło się bardzo długo, buntując się np. przeciwko wprowadzeniu języka białoruskiego do liturgii i manifestując to opuszczeniem mszy świętej po białoruski. Dzisiaj jednak i ci „buntownicy” modlą się po białorusku, zaznaczając, że język modlitwy nie jest ważny, ponieważ najważniejsza jest rozmowa z Bogiem, a nie to, w jakim języku ona się odbywa:

Jakaja r'az''ńica, jak ja mal'us''a, c''i mal'us''a pa pol'sku, c''i pa b'ita-rusk'i, c''i pa swojmu, B'ożyńka m'ań'e pojm'ic'' [ŻE Komarowo/ 2020].

Aj, my ņejak už'o_j pryvykl'i da b'elaruskaj imš'y. I z''etkam dobra, us''o pańimajuć, i nam. Mal'itva ų'aųnaje, a mova... Boų raz''b'are-ca [BR Komarowo/ 2020].

Polacy z Komarowszczyzny przyjmują zachodzące zmiany bez protestu. Nie można jednak powiedzieć, że język polski i polskość są dla nich obojętne (jeszcze nie dzisiaj). Nie widać natomiast tej walki o polskość i o język, która była mocno zauważalna wśród pokolenia przedwojennego i w której dorastałam. Mieszkańcy Komarowszczyzny zdają sobie sprawę, że współczesny świat jest inny, rządzi się innymi prawami i wymaga od człowieka albo pokornego dostosowania się do zmieniającej się rzeczywistości albo wyraźnego sprzeciwu. Moi rozmówcy dostosowują się i idą za zmianami, rozumiejąc ich konieczność nie tylko w warunkach życia, ale i w podejściu do istotnych dla pokolenia przedwojennego wartości, jakimi był język polski, kultura polska czy religia katolicka. Oni widzą, że polskość – jeszcze niedawno tak silnie przejawiająca się w sferze religijnej odchodzi wraz z najstarszym pokoleniem, ale również widzą, że nie mają zbyt wielkich możliwości i wpływu na zatrzymanie tych zmian:

Teras, čas m'eńi s''e. <...> A tutaj i, i nim'a szkoły. Nim'a. Tam, Grodno, o tam, tam, a tutaj kto_š po pol'sku <...>, tutaj u nas modl'itvy v'encej po pol'sku. Tak'e l'už''i

juš starše, to po tyx adb'orńikaŭ słuŭamy, pa c''il'iv'izary, wot jak i Józefka, a my l'ub'im juš l'ep'ej po pol'sku jak pa b'ełarusku. Młody, jak nie rozum'eje, to ońi, im čšeba pa b'ełarusku. Rozum'ec'' u nas fšyscy rozum'ejom, po pol'sku, a juš rozmav'ac'', to tak juš tak to, v''iz''ic''e, buntujem s''e my. Ja juš zapomńała. Nim'a s'' k'im i rozmav'ac''. Tyl'ko słuŭam [LW1 Janukowicze/ 2012].

Czas zmienia świat, zmienia rzeczywistość, zmienia człowieka, kształtuje go otwartym na inność, coraz bardziej wyzwolonym z określonych ram zachowania, gdzie często język polski jest traktowany jako narzędzie pracy lub droga do lepszego życia, a nie symbol polskości. I z taką właśnie sytuacją języka polskiego i stosunkiem do niego coraz częściej spotykamy się obecnie.

W trakcie badań terenowych, a następnie analizy materiału badawczego niejednokrotnie nurtowały mnie pytania: Jak się potoczą losy języka polskiego na tym terenie? Czy Polakom Komarowszczyzny uda się „wytrwać przy swoim mimo wszystko” [por. Konczewska 2021: 5]? Odwołując się do swojej pamięci, świadectw mieszkańców, analizy zdarzeń i różnych zależności na tym terenie, można konstatować, że język polski na badanym obszarze praktycznie przestał funkcjonować. Wyjątek stanowi kilka osób, których stopień jego znajomości jest mocno zróżnicowany i uwarunkowany wieloma czynnikami, m. in. różnicą pokoleniową, dostępem do polskojęzycznych środków masowego przekazu (gazety, czasopisma, radio i telewizja), częstotliwością kontaktów z krewnymi mieszkającymi w Polsce, związkiem emocjonalnym z Polską, predyspozycją językową mówcy etc.). Przyczyną tego stanu rzeczy jest odejście pokolenia starszego, z których większość swobodnie posługiwała się językiem polskim i aktywnie pielęgnowała tradycje i obyczaje polskie. Niemniej znaczące są: polityczno-ekonomiczna sytuacja na Białorusi; polityka władz białoruskich prowadzona wobec Polaków; brak jakiegokolwiek możliwości kształcenia się na badanym obszarze w języku polskim i w ogóle uczenia się języka polskiego; brak organizacji skupiających tamtejszych Polaków i promujących język i kulturę Polski. Bez wsparcia władz państwowych (miejscowych), organizacji skupiających miejscowych Polaków i chęci samych mieszkańców Komarowszczyzny niemożliwe będzie uchronienie tej rzadko spotykanej, jednak istniejącej jeszcze polskości. Chciałabym się mylić, ale zważywszy na okoliczności, można pokusić się o stwierdzenie, że kierunek zachodzących zmian zmierza ku nieuniknionemu procesowi zanikania nie tylko języka polskiego na tym obszarze, ale także tego silnego poczucia związku z pochodzeniem polskim i polskością. Czas pokaże, czy to nastąpi wraz z odejściem starszego pokolenia, czy pielęgnującego język polski i polskość średniego pokolenia, czy później. Możliwe także, że polskość przetrwa, tylko będzie polskością o innym wymiarze i charakterze.

Bibliografia

- Bednarczuk Leszek. 1992. *Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zarys problematyki* (55–71). W: *Dzieje Lubelszczyzny* t. VI: Red. J. Bartmiński, M. Łesiów. *Między Wschodem a Zachodem*. Cz. 4: *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.
- Bednarczuk Leszek. 1994. *Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*. "Acta Baltico-Slavica" 22: 109–124.
- Brasławszczyzna. *Pamięć i współczesność*. 2009. T. II: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Red. E. Smułkowa. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Brasławszczyzna. *Pamięć i współczesność*. 2011. T. I: *Historia regionu. Charakterystyka socjolingwistyczna. Świadectwo mieszkańców*. Red. E. Smułkowa. Warszawa: Instytut Badań Interdyscyplinarnych „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Czyżewski Feliks. 1995. *Uwagi o gwarze osady Widze koło Brasławia na Białorusi*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. VIII: 71–87.
- Grek-Pabisowa Iryda. 1992. *Język polski na kresach północno-wschodnich. Legendy a rzeczywistość* (55–62). W: *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 8: *Językoznawstwo: prace na XI Międzynarodowy kongres slawistów w Bratysławie 1993*. Red. B. Galster. Warszawa: Wydawnictwo Energeia.
- Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena. 1992. *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi* (149–153). W: *Mniejszości polskie a Polonia w ZSSR*. Red. H. Kubiak i in. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena. 1997. *Język Polski na Kresach północno-wschodnich dawniej i dziś* (27–109). W: *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich*. Red. Grek-Pabisowa Iryda. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda, Handke Kwiryna, Ostrówka Małgorzata, Zielińska Anna. 1998. *Bohatyrowicze sto lat później*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena. 1999. *Współczesne gwary polskie na dawnych kresach północno-wschodnich. Eksploracja terenowa i rozpisanie tekstów przy udziale Ostrówki M. i Zielińskiej A.* Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda. 2002. *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda, Ostrówka Małgorzata, Biesiadowska-Magdżiarz Beata. 2008. *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda, Ostrówka Małgorzata, Biesiadowska-Magdżiarz Beata. 2008a. *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna pisana*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Grek-Pabisowa Iryda. 2017. *Polskie wyspy gwarowe z przełomu XIX i XX wieku na Białorusi. Gwary późnego osadnictwa na Polesiu, Witebszczyźnie i Mohylewszczyźnie* [online] <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/587> [dostęp: 21.11.2021].
- Grek Pabisowa Iryda, Ostrówka Małgorzata, Jankowiak Mirosław. 2017. *Słownik współczesnej mówionej polszczyzny północnokresowej* [online] <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/128> [dostęp: 21.11.2021].

- Język polski dawnych Kresów Wschodnich*. 1996–2012. Red. J. Rieger t. I–III; Red. J. Rieger, D.A. Kowalska t. IV; Red. E. Dziegł, K. Czarnecka, D.A. Kowalska t. V. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Karaś Halina. 2001. *O języku polskim na Kowieńszczyźnie* (16–227). W: *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia – sytuacja socjolingwistyczna – cechy językowe – teksty*. Red. H. Karaś. Warszawa–Wilno: Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Karaś Halina. 2002. *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa–Puńsk: „Aušra”.
- Karłowicz Jan. 1900–1911. *Słownik gwar polskich* t. I–VI. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Karłowicz Jan. 1984. *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan* (do druku przygotowała E. Smułkowa). “Studia nad polszczyzną kresową” t. III: 33–81.
- Kazłońska-Doda Ādviga. 2005. *Spražènne dzeāslovaŭ u pol’skaj gavorcy Voranaŭskaga raëna*. “Acta Albaruthenica” 5: 212–220 [Казлоўская-Дода Ядвіга. 2005. *Спражэ́нне дзеясловаў у польскай гаворцы Воранаўскага раёна*. “Acta Albaruthenica” 5: 212–220].
- Kazłońska-Doda Ādviga. 2008. *Belaruskiâ elementy ŭ marfalogii pol’skaj gavorki ŭ Voranaŭskim raëne*. “Belaruskaâ lingvistyka” 61: 30–38 [Казлоўская-Дода Ядвіга. 2008. *Беларускія элементы ў марфалогіі польскай гаворкі ў Воранаўскім раёне*. “Беларуская лінгвістыка” 61: 30–38].
- Kazłońska-Doda Ādviga. 2014. *Dzeāsloŭnyâ formy (dzeaprymetniki i dzeapryslouï) u pol’skaj i belaruskaj gavorcy na Voranaŭščynie* (54–64). U: *Pol’ska-belaruskae supracojnictva ŭ kul’tury, move i litaratury. Materyâly Mižnarodnaj navukovaj kanferencyi, Brëst, 26 verasnâ 2013 g.* Rëd. U. Sen’kavec. Brëst: Brëski dzâržaŭny űniversitët imâ A.S. Puškina [Казлоўская-Дода Ядвіга. 2014. *Дзеяслоўныя формы (дзеапрымётнікі і дзеапрыслоўі) у польскай і беларускай гаворцы на Воранаўшчыне* (54–64). У: *Польска-беларускае супрацоўніцтва ў культуры, мове і літаратуры. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Брэст, 26 верасня 2013 г.* Рэд. У. Сенькавец. Брэст: Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна].
- Kłoskowska Antonina. 2005. *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konczevska Katarzyna. 2015. *Współczesna sytuacja socjolingwistyczna na Grodzieńszczyźnie*. “Socjolingwistyka” XXIX: 149–169.
- Konczevska Katarzyna. 2016. *Zróżnicowanie polskich gwar Grodzieńszczyzny. Polszczyzna „szlachty zaindurskiej”*. “Język Polski” XCVI (3): 43–57.
- Konczevska Katarzyna. 2017. *Polszczyzna grodzieńska. Stan badań i perspektywy* (183–202). W: *Język w regionie, region w języku 2*. Red. B. Osowski, J. Kobus, P. Michalska-Górecka, A. Piotrowska-Wojaczyk. Poznań: Wydawnictwo “Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Konczevska Katarzyna. 2021. *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie*. Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego.
- Kozłowska-Doda Jadwiga. 2000. *Język polski napisów cmentarnych z Białorusi środkowej (rejon dzierzynski)* (109–122). W: *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane Prof. J. Riegerowi*. Red. Wolnicz-Pawłowska E. i Szulowska. Warszawa: Wydawnictwo Semper.
- Kozłowska-Doda Jadwiga. 2013. *Polszczyzna kilku wsi z okolic Dociszek na tle polszczyzny północnokresowej*. “Acta Baltico-Slavica” XXXVII: 385–405.
- Kozłowska-Doda J. 2015. *Imiesłowy przysłówkowe uprzednie w polszczyźnie z okolic Dociszek na Białorusi na tle innych obszarów gwarowych*. “Studia Wschodniosłowiańskie” XV: 325–342.
- Kozłowska-Doda Jadwiga. 2021. *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi*. Lublin: Wydawnictwo Werset.

- Krupoves Mariâ. 1991. *Teksty iz derevni Popiški (Litva) – legenda o Ásnovidce Ole (podbor-ka tekstov na pol'sizne vilenskoj)*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. VI: 165–185 [Круповес Мария. 1991. *Тексты из деревни Попишки (Литва) – легенда о Ясно-видце Оле (подборка текстов на польщизне виленской)*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. VI: 165–185].
- Kurzowa Zofia. 1990. *Język polski w ZSSR (127–144)*. W: *Język polski w świecie*. Red. W. Miodunka. Warszawa–Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kurzowa Zofia. 1993. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XIX w.* Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewaszkiwicz Tadeusz. 2017. *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Maryniakowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Zielińska Anna. 1996. *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych kresów północno-wschodnich*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Nitsch Kazimierz. 1925/2006. *Język polski na Wileńszczyźnie*. "Przegląd współczesny" t. XI: 25–32 [przedruk: "Język polski dawnych Kresów Wschodnich" t. 3: 20–35].
- Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*. 2007. Red. E. Smułkowa, A. Engelking. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Pihan-Kijasowa Alicja. 1992. *Z zagadnień literackiej polszczyzny północnokresowej XVII wieku (121–127)*. W: *Słowiańskie pogranicza językowe. Zbiór studiów*. Red. K. Handke. Warszawa: PAN, Instytut Słowianoznawstwa.
- Pihan-Kijasowa Alicja. 1999. *Literacka polszczyzna kresów północno-wschodnich XVII wieku. Fonetyka*. Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM.
- Pol'skie govory v SSSR: Issledovaniâ i materialy*. 1973. T. I, II. Red. V. Martynov. Minsk: Nauka i tehnika [Польские говоры в СССР: Исследования и материалы. 1973. T. I, II. Red. V. Мартынов. Минск: Наука и техника].
- Reichan Jerzy. 1982. *Teksty z gwary polskiej na Wileńszczyźnie*. "Język Polski" LXII: 34–39.
- Rieger Janusz. 2014. *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brzławszczyźnie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, Wydział „Artes Liberales” UW.
- Sawaniewska Zofia. 1979. *Lituanizmy w mowie „wileńskiej” mieszkańców okolic Bartoszyzyc*. "Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy. Studia Filologiczne" 5: 204–218.
- Sawaniewska Zofia. 1982. *Osobliwości fonetyczne i fleksyjne dialektu północnokresowego zachowane w mowie mieszkańców okolic Bartoszyzyc*. "Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Filologia Polska" XX: 65–83.
- Sawaniewska Zofia. 1984. *Teksty gwarowe z okolic Bartoszyzyc*. "Studia nad polszczyzną kresową" III: 169–175.
- Sawaniewska-Mochowa Zofia. 1991. *Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. VI: 223–254.
- Sawaniewska-Mochowa Zofia. 1995. *Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej za lata 1989–1993 (z uzupełnieniem od roku 1988)*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. VIII: 265–282.
- Sawaniewska-Mochowa Zofia, Zielińska Anna. 2007. *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Smolińska Barbara. 1983. *Polszczyzna północnokresowa z przełomu XVII i XVIII wieku na podstawie rękopisów Jana Władysława Poczobuta Odlanickiego i Antoniego Kazimierza Sapiehy*. Wrocław: Ossolineum, Polska Akademia Nauk Instytut Języka Polskiego.
- Smułkowa Elżbieta. 1990. *Problematyka badawcza pogranicza polsko-białorusko-litewskiego pogranicza językowego*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. V: 151–164.

- Smułkowa Elżbieta. 1992. *Pojęcie gwar przejściowych i mieszanych na polsko-białorusko-ukraińskim pograniczu językowym* (21–29). W: *Dzieje Lubelszczyzny* t. VI: Red. J. Bartmiński, M. Łesiów. *Między Wschodem a Zachodem*. Cz. 4: *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*. Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.
- Smułkowa Elżbieta. 2002. *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Studia nad polszczyzną kresową*. 1982–1991. Red. J. Rieger, W. Werenicz t. I–VI. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; 1992. Red. J. Rieger t. VII. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; 1995–2001. Red. J. Rieger t. VIII–X. Warszawa: Instytut Sławiastyki PAN.
- Szwejkowska Helena. 1929/1996. *Imiesłów przeszły czynny na -szy*. "Język Polski" t. XIV: 71–75 [przedruk: "Język polski dawnych Kresów Wschodnich" t. 1: 57–60].
- Szwejkowska Helena. 1929a/1996a. *Właściwości składniowe dopełniacza przy imiesłowie biernym w polszczyźnie litewskiej*. "Język Polski" t. XIV: 133–136 [przedruk: "Język polski dawnych Kresów Wschodnich" t. 1: 63–65].
- Szwejkowska Helena. 1934/1996b. *O pomieszaniu rodzaju w czasie przeszłym u litewskich Polaków*. "Język Polski" t. XIX: 183–184 [przedruk: "Język polski dawnych Kresów Wschodnich" t. 1: 61–62].
- Tekielski Krzysztof. 1981. *Teksty gwarowe z okolic Niemenczyna*. "Język Polski" LXI: 84–89.
- Tekielski Krzysztof. 1982. *Gwarowa polszczyzna okolic Podbrzezia i Niemenczyna na Wileńszczyźnie*. "Język Polski" LXII: 282–293.
- Tekielski Krzysztof. 1983. *Osobliwe formy bezokolicznika w polszczyźnie wileńskiej*. "Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace językoznawcze" t. 4: 187–190.
- Turska Halina. 1930/1983. *Język polski na Wileńszczyźnie*. W: *Wilno i ziemia wileńska. Zarys monograficzny* t. I: 219–225 [przedruk: "Studia nad polszczyzną kresową" t. III: 15–23].
- Turska Halina. 1939/1982. *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*. Wilno [przedruk ocalałych fragmentów: "Studia nad polszczyzną kresową" t. I: 19–122].
- Verenič Váčešlav. 1986. *Teksty iz Narovlánskogo rajona Beloruskoj SSR*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. IV: 113–118. [Веренич Вячеслав. 1986. *Тексты из Наровлянского района Белорусской ССР*. "Studia nad polszczyzną kresową" t. IV: 113–118].
- Zdaniukiewicz Alojzy Adam. 1969. *Formy czasownikowe w gwarze Łopatowszczyzny*. "Prace Filologiczne" XIX: 297–301.
- Zdaniukiewicz Alojzy Adam. 1972. *Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zielińska Anna. 2002. *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Žabrouškaâ Ganna. 2017. *Moŭnaâ situacyâ belaruskaj vëski na belarуска-літоўска-польскім памежжы* (91–117). U: *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*. Red. R. Kaleta. Warszawa: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego [Жаброўская Ганна. 2017. *Моўная сітуацыя беларускай вёскі на беларуска-літоўска-польскім памежжы* (91–117). V: *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*. Red. R. Kaleta. Warszawa: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego].
- Żebrowskaâ Anna. 2014. *Sociolingvističeskaâsituaciâ na Mâdel'sine na primere d. Komarovo* (373–398). V: *Contemporary approaches to dialectology: The area of North, Northwest Russian and Belarusian vernaculars // Sovremennye metody v dialektologii. Areal severnyh, severo-zapadnyh russkikh i belorusskikh govorov*. Red.

- I.A. Serżant, B. Wiemer. "Slavica Bergensia" 13. Bergen: Department of Foreign Languages, University of Bergen [Жебровская Анна. 2014. *Социолингвистическая ситуация на Мядельщине на примере д. Комарово* (373–398). В: *Contemporary approaches to dialectology: The area of North, Northwest Russian and Belarusian vernaculars // Современные методы в диалектологии. Ареал северных, северо-западных русских и белорусских говоров*, Red. I.A. Serżant, B. Wiemer. "Slavica Bergensia" 13. Bergen: Department of Foreign Languages, University of Bergen].
- Żebrowska Anna. 2013. *Polskość w Komarowszczyźnie i jej okolicach: historia i współczesność*. "Acta Baltico-Slavica" 37: 407–418.
- Żebrowska Anna. 2014a. *Tożsamość czy tożsamości – wstępne refleksje na temat samoidentyfikacji mieszkańców białorusko-litewskiego pogranicza (na podstawie badań empirycznych przeprowadzonych w regionie miadziolskim obwodu mińskiego)* (341–353). W: *Konstrukcje i destrukcje tożsamości t. III: Narracja i pamięć*. Red. E. Golachowska, A. Zielińska, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, Instytut Slawistyki PAN.
- Żebrowska Anna. 2015. *O języku młodego pokolenia z Komarowszczyzny (na podstawie badań terenowych przeprowadzonych w regionie miadziolskim obwodu mińskiego)*. "Studia Wschodniosłowiańskie" t. 15: 509–520.
- Żebrowska Anna. 2019. *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

ABSTRACT: The article is devoted to the situation of the Polish language in Kamarova (the village of Kamarova and neighbouring villages) located in the Myadzyel district of the Minsk region in the north-west of Belarus. It is a research area which appeared in my scientific interests for the first time in 2010, but was known to me much earlier, because I was born and grew up in this part of Belarus. My own memory and regularly conducted research of a linguistic and identity nature make it possible not only to describe the fate of the Polish language and Polishness in this region, but also to trace the changes occurring in the constantly changing reality over several decades. The illustrative material are fragments of autobiographical narratives recorded during the exploration of the mentioned area.

KEYWORDS: Kamarova, Myadzyel district, Polishness in Kamarova, Northern borderland Polish, Polish language.

STRESZCZENIE: Artykuł poświęcony jest sytuacji języka polskiego na Komarowszczyźnie (wieś Komarowo oraz okoliczne miejscowości) położonej w rejonie miadziolskim obwodu mińskiego na północnym zachodzie Białorusi. Jest ona obszarem badawczym, który po raz pierwszy w obrębie moich zainteresowań naukowych znalazł się w 2010 roku, znany natomiast był mi znacznie wcześniej, gdyż na tych ziemiach urodziłam się i dorastałam. Własna pamięć oraz regularnie prowadzone badania o charakterze językowo-tożsamościowym pozwalają nie tylko opisać losy polszczyzny i polskości w tym regionie, ale prześledzić zmiany zachodzące w nieustannie zmieniającej się rzeczywistości na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Materiałem ilustracyjnym są fragmenty narracji autobiograficznych zapisanych podczas eksploracji na wspomnianym obszarze.

SŁOWA KLUCZOWE: Komarowszczyzna, rejon miadziolski, polskość na Komarowszczyźnie, polszczyzna północnokresowa, język polski.

РЭЗЬЮМЭ: Артыкул прысвечаны сітуацыі з польскай мовай на Камароўшчызне (вёска Камарова і суседнія мясцовасці), размешчанай у Мядзельскім раёне Мінскай вобласці на паўночным захадзе Беларусі. Гэта даследчы абшар, які ўпершыню з навуковага пункту погляду зацікавіў мяне ў 2010 годзе, аднак вядомы мне ён быў значна раней, бо нарадзілася я і вырасла менавіта на гэтай тэрыторыі. Мая ўласная памяць, а таксама рэгулярныя лінгвістычна-тоеснасныя даследаванні дазваляюць не толькі апісаць лёс польскай мовы і польскасці ў гэтым рэгіёне, але і прасачыць змены, якія адбываюцца ў няспынна пераменлівай рэчаіснасці на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. Ілюстрацыйным матэрыялам з'яўляюцца фрагменты аўтабіяграфічных аповедаў, запісаных падчас палявых даследаванняў на згаданай тэрыторыі.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: Камароўшчызна, Мядзельскі раён, польскасць на Камароўшчызне, паўночна-крэсовая пальшчызна, польская мова.

Data przesłania artykułu: 28.11.2021

Data akceptacji artykułu: 10.12.2021

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Anna Żebrowska / Ганна Жаброўская – Polska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej; dr hab.; specjalność: językoznawstwo białoruskie i rosyjskie; zainteresowania naukowe: problematyka pogranicza białorusko-polsko-litewskiego, kontakty językowe i kulturowe na obszarze dawnego Księstwa Litewskiego, zagadnienie tożsamości.

Adres: Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej, Wydział Neofilologii, UAM, al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Polska.

Wybrane publikacje (2020):

1. Żebrowska Anna. 2020. *Влияние русского языка на белорусские говоры (на примере полевых исследований в Мядельском районе Минской области)*. „Studia Rossica Posnaniensia” 45/1: 181–193.
2. Żebrowska Anna. 2020. *Мянушкі жыхароў Камароўшчыzny (на падставе палявых даследаванняў у Паўночна-Заходняй Беларусі)*. „Studia Wschodniosłowiańskie” 20: 339–349.

